

Memory, Identity, and Ressentiment as Social Factors of Institutional Resilience during the Russo-Ukrainian War

UDC 316.485/.6:159.923.2]:355.01(470+571-651.1:477)"20"(091)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172675>**Lapan Tetiana**Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-7727-6879>, tetianalap@yahoo.com**Khymovych Oksana**Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-9511-3435>, o.khymovych@gmail.com*Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)*

Abstract.

The article analyzes the institutional resilience of Ukrainian society in the context of the full-scale Russian-Ukrainian war, focusing on the underlying sociocultural factors that determine society's ability to act in conditions of existential threat. The authors propose a conceptual framework based on the synergy of collective memory, national identity, and resentment as an integrated system of institutional stability. Within the framework of classical and contemporary theoretical approaches to the study of memory and identity (M. Albwaks, J. and A. Assmann, P. Nora, B. Anderson, E. Smith), the mechanisms of institutionalization of the traumatic historical experience of Ukrainian society are analyzed, showing how these events are integrated into collective memory and form narratives of resistance and struggle in the present.

Particular attention is paid to the transformation of national identity, which in wartime evolves from symbolic belonging to the practice of resistance and mobilization of society. The central theoretical contribution of the article is a rethinking of the phenomenon of resentment. Unlike classical interpretations, in which resentment was viewed primarily as a destructive, latent, and pathologized state of peaceful society, in the Ukrainian military context it is actualized as a socially organized potential mobilization resource. It is shown that resentment caused by a long history of colonial oppression, violence, and injustice is converted in a situation of war into collective action, volunteer activity, and a demand for the restoration of justice through legal and international mechanisms in the fight against the enemy. The findings of the study indicate that Ukraine's institutional resilience is determined not only by the formal organizational parameters of the state, but also by deeply rooted sociocultural meanings that ensure society's ability to mobilize and self-organize over the long term.

Keywords: stability, collective memory, national identity, resentment, resistance, social mobilization, Russian-Ukrainian war

Пам'ять, ідентичність та ресентимент як соціальні чинники інституційної стійкості під час російсько-української війни

Лалан Тетяна, Химович Оксана*Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)*

Анотація.

У статті здійснено аналіз інституційної стійкості українського суспільства в контексті повномасштабної російсько-української війни з акцентом на глибинні соціокультурні чинники, які визначають здатність суспільства діяти в умовах екзистенційної загрози. Автори пропонують концептуальний підхід, що ґрунтується на синергії трьох взаємопов'язаних компонентів – колективної пам'яті, національної ідентичності та ресентименту, – розглядаючи їх як цілісну систему формування інституційної стійкості. У межах класичних і сучасних теоретичних підходів до вивчення пам'яті та ідентичності (М. Альбвакс, Я. та А. Ассманні, П. Нора, Б. Андерсон, Е. Сміт) проаналізовано механізми інституціоналізації травматичного історичного досвіду українського суспільства, показано, як ці події інтегруються в колективну пам'ять та формують у сьогоденні наративи спротиву та боротьби.

Особливу увагу приділено трансформації національної ідентичності, яка в умовах війни еволюціонує від символічної належності до практики опору та мобілізації суспільства. Центральним теоретичним внеском статті є переосмислення феномену ресентименту. На відміну від класичних інтерпретацій, у яких ресентимент розглядався переважно як деструктивний, латентний та патологізований стан мирного суспільства, в українському воєнному контексті він актуалізується як соціально організований потенційний мобілізаційний ресурс. Показано, що ресентимент, спричинений тривалою історією колоніального пригнічення, насильства й несправедливості, у ситуації війни конвертується в колективну дію, волонтерську активність і запит на відновлення справедливості через правові та міжнародні механізми у боротьбі з ворогом.

Висновки дослідження свідчать, що інституційна стійкість України визначається не лише формально-організаційними параметрами держави, а й глибоко вкоріненими соціокультурними смислами, які забезпечують здатність суспільства до тривалої мобілізації та самоорганізації.

Ключові слова: стійкість, колективна пам'ять, національна ідентичність, ресентимент, опір, соціальна мобілізація, російсько-українська війна

Вступ.

Повномасштабна російсько-українська війна радикально актуалізувала питання про джерела інституційної стійкості в умовах безпрецедентних викликів для українського суспільства. Тривала збройна агресія, масштабні людські втрати, руйнування інфраструктури та постійний тиск на державні й недержавні інституції актуалізували проблему життєздатності суспільства в ситуації екзистенційної загрози. Український досвід потребує осмислення не лише з позицій воєнної чи політичної ефективності, а й через аналіз глибинних соціокультурних чинників, які забезпечили здатність інституцій функціонувати, адаптуватися та зберігати легітимність у надзвичайних умовах. До таких чинників належать колективна пам'ять, національна ідентичність та, що є особливо важливим, ресентимент як специфічна форма соціально організованого феномену, пов'язаного з досвідом історичної несправедливості, насильства і приниження.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала не лише національною трагедією, а й точкою біфуркації для сучасної світової системи безпеки, актуалізуючи науковий пошук фундаментальних джерел суспільної життєстійкості. У кризових умовах такого масштабу традиційні західні теорії інституційної стійкості, які переважно апелюють до механізмів – ефективності державного управління, стабільності правових процедур, рівня інституційної довіри та ресурсного забезпечення, – виявилися недостатніми для повного пояснення феномену українського спротиву.

Аналіз попередніх публікацій. Теоретичну основу дослідження становлять класичні та сучасні підходи до аналізу національної ідентичності та колективної пам'яті. Концепція «уявлених спільнот» Б. Андерсона дозволяє розглядати націю як символічно сконструйовану спільність, що формується через спільні наративи, комунікативні практики та уявлення про приналежність. (Андерсон, 2001). У руслі етносимволічного підходу Е. Сміт наголошує на ролі історичних міфів, пам'яті та культурних традицій як підвалин національної ідентичності, підкреслюючи її історичну тяглість і символічну насиченість (Сміт, 2009). Теорія колективної пам'яті М. Альбракса закладає соціологічне розуміння пам'яті як соціально організованого феномену, що підтримується групами та інституціями (Альбракс, 1968). Подальший розвиток цієї проблематики у працях А. Ассман та П. Нори акцентує на інституціоналізації пам'яті, формуванні «місць пам'яті» та культурних механізмів збереження й трансформації минулого. У сукупності ці підходи дозволяють розглядати пам'ять не лише як форму збереження досвіду, а як чинник соціальної інтеграції та легітимації колективної дії (Ассман, 2012; Нора, 2014).

Проблематика ідентичності в умовах

соціальних трансформацій та постколоніального досвіду розгортається у працях Л. Донскіса та М. Рябчука. Донскіс аналізує феномен «збентеженої ідентичності» в сучасному світі, наголошуючи на її вразливості та внутрішніх суперечностях у контексті глобальних викликів (Донскіс, 2010; Рябчук, 2020). Рябчук, у свою чергу, осмислює травматичний досвід колоніального підпорядкування та його вплив на формування української ідентичності, акцентуючи на напруженні між імперською спадщиною та процесами деколонізації. У ширшій соціологічній перспективі П. Штомпка розглядає соціальні зміни та травму як структурні елементи модерного суспільства, що дозволяє інтерпретувати трансформації ідентичності та пам'яті як складову динамічних суспільних процесів (Штомпка, 2020).

Окремий теоретичний вимір становить осмислення феномену ресентименту. У класичній філософській традиції Ф. Ніцше розглядає ресентимент як морально-емоційний механізм, що виникає в умовах пережитої безсилості та несправедливості. Сучасні інтерпретації цього поняття, зокрема у працях О. Горбачової, О. Сінельникової та В. Кебуладзе, уточнюють його семантичні межі, розмежовуючи ресентимент із образою та заздрістю та підкреслюючи його соціально-психологічний характер (Горбачова, 2016; Сінельникова, 2023; Кебуладзе, 2024). У цьому контексті ресентимент постає як потенційно колективний феномен, що може трансформуватися з індивідуального переживання у чинник групової солідарності та мобілізації. Таким чином, наявні дослідження створюють теоретичне підґрунтя для інтегративного аналізу пам'яті, ідентичності та ресентименту як взаємопов'язаних соціальних чинників, однак потребують подальшого осмислення в контексті їхнього впливу на інституційну стійкість у ситуації війни.

У сучасних дослідженнях інституційної стійкості України в умовах російсько-української війни дедалі більше уваги приділяється соціокультурним чинникам – колективній пам'яті, національній ідентичності, солідарності та морально-емоційним механізмам мобілізації. У цьому контексті стійкість розглядається не лише як функція державних інституцій, а як результат взаємодії суспільних практик, цінностей та історичних наративів.

У праці R. Goodwin, Y. Hamama-Raz, E. Leshem та M. Ben-Ezra (2023) на основі емпіричних даних квітня 2022 року показано, що сприйняття національної резильєнтності в Україні тісно пов'язане з міжособистісною довірою, переживанням колективної травми та соціально-економічними втратами. Автори підкреслюють, що національна стійкість має чітко виражений соціально-психологічний вимір і залежить від рівня консолідації суспільства.

Питання ідентичності як джерела стійкості розробляє А. Kudlenko, яка аргументує, що українська

витривалість ґрунтується на ціннісних засадах громадянської ідентичності та децентралізованих практиках самоорганізації (Kudlenko, 2023). Подібну тезу розвиває J. N. Clark, трактуючи «resilience» як концепт, що одночасно функціонує у внутрішньому та міжнародному вимірах і слугує рамкою легітимації українського спротиву (Clark, 2024). У дослідженнях міських трансформацій С. Gironi та О. Betlii показано, як процеси декомунізації, дерусифікації та деколонізації публічного простору впливають на переозначення національної ідентичності та символічних меж спільноти (Gironi, 2023; Betlii, 2022).

Водночас у доступній літературі бракує системних досліджень, які розглядали б ресентимент українського суспільства не як деструктивний стан, а як соціально організований мобілізаційний ресурс, що в умовах війни трансформується у волонтерство, солідарність та запит на справедливість (Макар, Макар, 2026). Таким чином, існує дослідницька прогалина щодо інтегративного аналізу пам'яті, ідентичності та ресентименту як взаємопов'язаних чинників інституційної стійкості, що й визначає актуальність запропонованого підходу.

Наукова актуальність статті зумовлена необхідністю аналітичного переосмислення ресурсів суспільства, які в критичний момент стали визначальними для збереження державності. Український досвід переконливо засвідчує, що інституційна стійкість детермінована не лише формальною архітектурою державних органів, а й глибинними соціокультурними конструктами, які формують рамки сприйняття війни та ворога. Серед них ключове місце посідає колективна пам'ять, що функціонує як когнітивний і нормативний фільтр досвіду попередніх поколінь, та національна ідентичність, яка в умовах війни трансформувалася в практику опору ворогові. Особлива увага присвячена ресентименту, який у класичних теоретичних інтерпретаціях часто розглядався як деструктивний феномен. У сучасному українському контексті постає потреба виходу за межі таких трактувань і розгляду ресентименту як потенційного мобілізаційного ресурсу, здатного конвертувати досвід тривалої несправедливості та насильства в колективну дію, інституційну витривалість і готовність до спротиву. Саме в цій площині дослідження пам'яті, ідентичності та ресентименту як взаємопов'язаних чинників інституційної стійкості набуває особливої теоретичної та прикладної значущості.

Мета нашої статті є визначення взаємозв'язку між колективною пам'яттю, національною ідентичністю, ресентиментом та їхній вплив на формування інституційної стійкості українського суспільства в умовах війни.

Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі завдання:

- Дати авторське визначення поняття інституційна стійкість.
- Визначити ключові теоретичні підходи до вивчення пам'яті, ідентичності та ресентименту в соціологічній думці.
- Проаналізувати роль травматичної колективної пам'яті (Голодомор, радянські репресії, сучасна російсько-українська війна) у консолідації української національної ідентичності.
- Осмислити ресентимент (спричинений поневоленням, русифікацією, окупацією, геноцидом цивільного населення) як потенційний ресурс мобілізації та формування інституційної стійкості українського суспільства.
- Розглянути, як ці чинники сприяють адаптації та функціонуванню соціальних інститутів України.

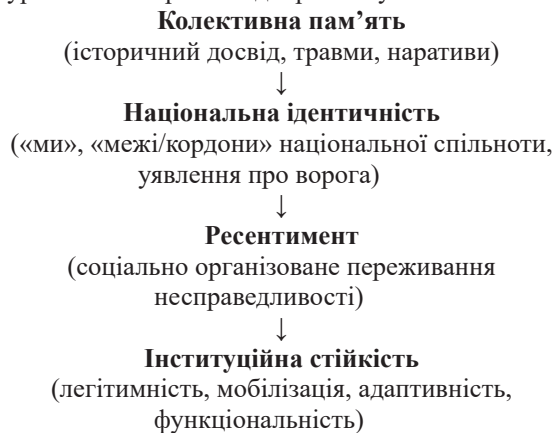
Методологічною основою дослідження є соціологічний концептуальний аналіз, спрямований на осмислення інституційної стійкості українського суспільства в умовах повномасштабної війни. У статті застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує інструменти класичних і сучасних наукових концепцій, присвячених колективній пам'яті, національній ідентичності та ресентименту. Аналітична стратегія передбачає порівняння трактувань ресентименту в умовах мирного суспільства та його функціонування у воєнному контексті, що дає змогу виявити зміну соціальних механізмів дії цього феномену. Український кейс використовується як аналітичний приклад, який дозволяє простежити трансформацію соціокультурних чинників у ситуації екзистенційної загрози.

Методологічно стаття спирається на принцип контекстуалізації, що передбачає аналіз соціальних феноменів у зв'язку з історичними, політичними та культурними умовами їхнього виникнення. Особлива увага приділяється реконструкції соціальних механізмів, через які пам'ять, ідентичність і ресентимент конвертуються у практики мобілізації, солідарності та інституційної адаптації. Такий підхід дозволяє розглядати ресентимент не як індивідуально-психологічну реакцію, а як соціально організований феномен, вбудований у структури колективної дії та інституційної життєздатності. У межах цього дослідження ресентимент розуміється як тривалий, соціально організований афективний комплекс, що виникає у відповідь на структурну несправедливість і приниження, характеризується накопиченим переживанням образи та гніву й у воєнному контексті здатний трансформуватися з латентного стану у ресурс колективної мобілізації. Усвідомлюючи концептуальну складність, багатозначність і дискурсивну навантаженість поняття ресентименту, автори не ігнорують його переважно негативні

конотації в класичній теоретичній традиції; водночас у сучасному воєнному контексті українського суспільства це поняття дозволяє зафіксувати важливий афективний вимір колективного досвіду, який за певних умов може сприяти мобілізації, соціальній стійкості та підтриманню тривалого спротиву.

Результати.

Інституційна стійкість операционалізується як багатовимірна характеристика, що охоплює здатність інституцій зберігати функціональність, легітимність і соціальну значущість в умовах війни. Аналітичними вимірами інституційної стійкості виступають: (1) легітимність інституцій, що проявляється у суспільній довірі та готовності до підтримки інституційних рішень; (2) адаптивність, тобто здатність інституцій швидко реагувати на зміну умов і запитів воєнного часу; (3) мобілізаційна спроможність, яка виражається в залученні громадян до колективних дій, волонтерських і оборонних практик; а також (4) функціональна стійкість державних, громадських та інфраструктурних інститутів, що забезпечують безперервність базових соціальних процесів. Усі зазначені виміри аналізуються у взаємозв'язку з соціокультурними чинниками – колективною пам'яттю, національною ідентичністю та ресентиментом – як ключовими механізмами підтримання інституційної життєздатності. Пам'ять, ідентичність та ресентимент у соціологічному дискурсі можна коротко відобразити у Схемі 1:

Концепція колективної пам'яті Моріса Альбвакса (Maurice Halbwachs) розглядає пам'ять як соціально сконструйований феномен, що формується в межах соціальних груп і передається між поколіннями. Аналіз трансформації «рамки пам'яті» (за Альббаксом) в Україні засвідчує, що під впливом російської агресії вони зазнали суттєвих змін. Емпірично ці зрушення простежуються у зміні меморіальних практик, появі нових символічних маркерів у публічному просторі, переосмисленні історичних подій у медіа-дискурсі, а також у повсякденних практиках пам'ятання, що формують спільний досвід війни (Halbwachs, 1968).

Розвиваючи ідеї колективної пам'яті, які

сформулював Моріс Альбвакс, Ян Ассманн (Jan Assmann) та Алейда Ассманн (Aleida Assmann) запропонували розрізнення між «комунікативною» та «культурною» пам'яттю. Перша ґрунтується на безпосередніх спогадах і усних нарративах очевидців, тоді як друга передбачає інституціоналізацію пам'яті через стабільні символічні форми – пам'ятники, музеї, освітні програми та ритуальні практики. Український кейс наочно демонструє процес переходу від комунікативної пам'яті травматичних подій війни, репрезентованої свідченнями учасників і очевидців, до її поступового закріплення в культурній пам'яті через публічні меморіали, музейні ініціативи, шкільні та університетські курси, а також практики символічного маркування міського простору (Ассман, 2012а; Ассман, 2012б).

Важливим доповненням до теорій колективної та культурної пам'яті є концепція «місць пам'яті», запропонована П'єр Нора (Pierre Nora), яка зосереджується на матеріальних, символічних і ритуальних формах фіксації минулого. В українському контексті такі «місця пам'яті», як Бабин Яр і Меморіал Голодомору, під впливом російської агресії набувають нового смислового наповнення. Через меморіальні практики, публічні дискусії й освітні ініціативи вони беруть участь у формуванні національної свідомості та переосмисленні історичного досвіду в умовах війни (Нора, 2014).

П. Штомпка (Piotr Sztompka) аналізує колективний соціальний досвід як «культурну травму», що виникає внаслідок радикальних, швидких і часто насильницьких суспільних змін. Культурна травма проявляється у втраті довіри, почутті дезорієнтації, руйнуванні звичних норм і моделей поведінки, а також у відчутті колективної нестабільності та несправедливості. На відміну від індивідуальної психологічної травми, соціальна травма закорінена у структурних трансформаціях суспільства та впливає на соціальні інститути, ідентичності й механізми соціальної солідарності. З позицій концепції «культурної травми» П. Штомпки українське суспільство переживає тривалу та нашаровану колективну травму, спричинену серією радикальних соціальних трансформацій і насильницьких подій. Для України такими травматичними зламами стали радянський період поневолення, русифікація, війна з 2014 р. та повномасштабне вторгнення росії у 2022 р. У цьому контексті соціальна травма проявляється як у руйнуванні базової соціальної довіри та відчутті екзистенційної небезпеки, так у дезорганізації звичних соціальних порядків (міграція, розпад спільнот, трансформація ролей). Окремо окреслимо кризу ідентичностей, що поєднує втрату старих норм із формуванням нових смислів солідарності та опору. Водночас, у межах концепції соціальної травми, український випадок демонструє, що цей досвід не є виключно деструктивним: він перетворюється на

ресурс мобілізації, переосмислення колективного досвіду та формування нових форм соціальної згуртованості й інституційної стійкості (Штомпка, 2020).

Переосмислення колективної пам'яті та пережитого травматичного досвіду безпосередньо пов'язане з процесами формування національної ідентичності. У цьому контексті концепція «уявлених спільнот» Бенедикт Андерсон (Benedict Anderson) дозволяє розглядати націю як соціальний конструкт, що утворюється через спільні наративи, символи та досвід. Українська нація як уявлена спільнота в умовах війни консолідується навколо спільного травматичного досвіду, практик боротьби та протистояння спільному ворогу, а сама війна істотно прискорює процеси її усвідомлення та внутрішньої згуртованості (Андерсон, 2001). Водночас етно-символічний підхід Ентоні Сміт (Anthony D. Smith) акцентує на ролі історичної пам'яті, етнічних міфів, символів і культурної спадщини, які в сучасних українських умовах актуалізуються й переінтерпретуються, стаючи важливими ресурсами конструювання національної ідентичності в умовах війни (Сміт, 1994).

Процеси формування національної ідентичності в умовах війни супроводжуються не лише консолідацією колективних наративів, а й загостренням станів, пов'язаних із переживанням тривалої несправедливості та насильства. У цьому контексті звернення до поняття ресентименту відкриває додаткові аналітичні можливості. У класичній філософській інтерпретації, яку запропонував Фрідріх Ніцше (Friedrich Nietzsche), ресентимент постає як реакція на безсилля, заблоковану дію та неможливість прямої відповіді на пережиту несправедливість (Ніцше, 2002). Розширюючи це бачення, Макс Шелер (Max Scheler) трактує ресентимент як складний комплекс почуттів образи, злості та тривалого відчуття несправедливості, що набуває соціального виміру та впливає на моральні оцінки й колективні настанови. У сучасних соціологічних інтерпретаціях ресентимент розглядається як відповідь на історично накопичені досвіди приниження, колоніального пригнічення, русифікації, Голодомору, відіграючи важливу роль у формуванні практик опору, соціальної стійкості та мобілізації українського суспільства. Водночас у сучасних воєнних умовах цей феномен може бути переосмислений не лише як деструктивний чинник мирного часу, а й як потенційно мобілізуючий ресурс колективної дії.

У межах окреслених процесів особливої наукової ваги набуває аналіз ресентименту як соціального механізму, що супроводжує трансформації пам'яті та ідентичності в умовах війни. Поняття ресентименту має французьке походження (*ressentiment*) і буквально означає «повторно пережите почуття», «накопичене

відчуття», «відкладену образу». «Ресентимент» може також перекладатися з французької як обурення, мстивість, що виникає у слабких людей (рабів) до людей, які мають вищий статус, на основі відчуття власної неповноцінності. Уже на рівні етимології ресентимент відрізняється від миттєвих емоцій: йдеться не про спалах гніву чи короточасну реакцію, а про тривале, незавершене переживання, яке зберігається у часі та схильне до накопичення. У сучасних соціогуманітарних науках закріпилася позиція, згідно з якою концептуалізація ресентименту як соціально-морального феномену бере початок у філософії Фрідріха Ніцше, хоча сам термін має довшу історію (Кебуладзе, 2024). Поняття «ресентименту» (від Ф. Ніцше до М. Шелера) традиційно розглядалося як деструктивний комплекс меншовартості та затаєної злоби (Горбачова, 2016).

Отже, феномен переважно описаний філософами в мирному цивільному житті. Причинами, що, за описами філософів, сприяли його виникненню, можуть бути: соціальна диференціація суспільства; соціальна незадоволеність суб'єктів, зумовлена статусною невизначеністю або соціальною несправедливістю; соціальна дезорганізація (аномія); маргіналізація внаслідок втрати соціального статусу; соціальна ізоляція (відчуження); особистісна невлаштованість (втрата роботи, життєві невдачі, суспільне невизнання). Отже, є достатньо широкий контекст дискурсивного значення його застосування. У подальшій теоретичній еволюції поняття виходить за межі філософії та психології й починає осмислюватися як соціально зумовлений стан, пов'язаний із нерівністю, тривалим приниженням і структурною асиметрією влади. У XX–XXI ст. ресентимент дедалі частіше використовується в аналізі політичних процесів, колективних ідентичностей, політики пам'яті та воєнних конфліктів. Таким чином, поняття знає соціологізації й набуває статусу інструменту аналізу соціальних явищ і процесів (Сінельникова, 2023; Сінельникова, 2024).

В умовах відносно стабільного, мирного суспільства ресентимент розглядався як тривалий афективний стан, пов'язаний із відчуттям несправедливості, заблокованої агентності та неможливості прямої дії, що часто набував латентних, компенсаторних або деструктивних форм. У мирний час ресентимент, як правило, не артикулюється безпосередньо, а набуває форм внутрішнього переживання, морального виправдання або символічного переосмислення цінностей, виконуючи роль латентного соціального напруження. Натомість у ситуації війни базові характеристики ресентименту зазнають суттєвої трансформації. Воєнний контекст радикально змінює співвідношення між досвідом несправедливості та можливістю дії, перетворюючи ресентимент із латентного афективного стану на відкрито мобілізаційний ресурс. У російсько-

українській війні це проявляється, зокрема, в трансформації історичної образи та пам'яті про тривале насильство з боку росії, у готовність до спротиву, масову волонтерську мобілізацію, підтримку армії та легітимацію радикальних рішень на рівні суспільства. Ресентимент у цьому випадку не замикається на моральній компенсації, а конвертується в практичну дію: від масового прийняття втрат як "ціни свободи" до готовності тривалого протистояння без ілюзій швидкого завершення війни. Таким чином, у воєнному контексті ресентимент перестає бути виключно реактивним феноменом і набуває функції соціального механізму, який поєднує пам'ять, ідентичність в інституційну стійкість, забезпечуючи здатність суспільства діяти в умовах затяжної війни.

В онтологічному сенсі ресентимент не є окремою емоцією на кшталт гніву чи образи. Його радше слід розуміти як тривалий афективний стан, що формується в умовах досвіду несправедливості, поєднаного з відсутністю можливості дії або символічної компенсації. Ресентимент не зникає, не витісняється і не трансформується спонтанно, а зберігається як латентне напруження. Цей стан має здатність структурувати сприйняття соціальної реальності. Ресентимент не лише супроводжує досвід приниження чи втрати, а й поступово стає частиною способу буття індивіда або спільноти, впливаючи на інтерпретацію подій, оцінку інших акторів і розуміння власного становища.

З епістеміологічної точки зору його можна розглядати як спосіб знання і пояснення світу, що ґрунтується на афективному досвіді. Він формує специфічну оптику, через яку інтерпретуються соціальні події: минуле прочитується як ланцюг кривд і принижень, теперішнє – як продовження несправедливості, а майбутнє – як очікування компенсації або відплати. Таке знання не є нейтральним або суто раціональним. Воно вибірково відбирає факти, акцентує певні епізоди пам'яті та ігнорує інші. Водночас ресентимент не слід зводити до хибного або «викривленого» знання. Його епістемологічна сила полягає не в точності, а в соціальній ефективності: ресентимент, на нашу думку, здатен мобілізувати, об'єднувати або легітимувати дії, апелюючи до пережитої несправедливості. Важливо підкреслити, що носії ресентименту не завжди усвідомлюють його присутність. Він може функціонувати як «фонове» почуття, що визначає тональність ставлення до світу. Ресентимент не виникає у вакуумі й не може бути пояснений виключно індивідуальними характеристиками. Його формуванню сприяють конкретні соціальні умови: структурна нерівність, тривалі форми домінування, досвід колективного приниження, колоніальні або воєнні травми, а також блокування агентності (Рябчук, 2020a; Рябчук 2020b). У цьому сенсі ресентимент є соціально організованою емоцією, що підтримується

інституційними наративами, політикою пам'яті та символічними практиками. Суспільства можуть по-різному працювати з ресентиментом: підживлювати його через мобілізаційні дискурси, інституціоналізувати або, навпаки, трансформувати через визнання, солідарність і створення можливостей для дії. Від того, який із цих шляхів домінує, залежить, чи ресентимент стає деструктивною силою, чи перетворюється на ресурс соціальної стійкості.

Війна є одним із найпотужніших соціальних контекстів продукування ресентименту, однак його виникнення не можна вважати автоматичним або неминучим. Масове насильство, приниження, втрата контролю та відкладена справедливість створюють умови для накопичення ресентименту, проте те, чи набуває він домінантного характеру, залежить від соціальних механізмів інтерпретації досвіду війни. Отже, ресентимент доцільно розуміти не як приватну образу чи психологічну ваду, а як соціально сформований афективний стан тривалої несправедливості, який структурує пам'ять, ідентичність у соціальну дію. У контексті війни він виступає важливим аналітичним інструментом для розуміння того, як суспільства осмислюють втрати, вибудовують наративи та формують підстави власної стійкості.

Сучасний український контекст вимагає аналітичного переосмислення цього поняття та його розгляду як потужного мобілізаційного ресурсу. Ресентимент, спричинений тривалою історією колоніального пригнічення, геноцидними практиками минулого та сучасною агресією, перетворюється на рушійну силу суб'єктності та запиту на історичну справедливість. Відтак, актуальність пропонованого дослідження полягає у необхідності концептуального синтезу цих трьох складників – пам'яті, ідентичності та ресентименту – як цілісної системи, що забезпечує адаптивність та незламність соціальних інститутів в умовах війни та визначає вектори майбутнього постконфліктного відновлення.

Ресентимент українців щодо ворога не є пасивною образою, а трансформується у потужну мобілізуючу силу. Він проявляється у волонтерському русі, збройному опорі, відмові від російського культурного продукту. Він підживлює прагнення до справедливості, покарання винних. Інституціоналізація цього почуття здійснюється через правові механізми (вимоги репарацій, судові процеси над воєнними злочинцями) як елемент довгострокової стійкості та відновлення справедливості.

Українська стійкість демонструє, що ефективність інститутів залежить не лише від їхньої формальної структури, а й від глибоко вкорінених соціокультурних чинників, таких як спільна пам'ять, сильна ідентичність та мобілізуючий ресентимент. Дослідження підтверджує, що травматична колективна пам'ять українського народу, яка охоплює

поневолення, Голодомор, сталінські репресії, досвід Другої світової війни, русифікацію, глибокі соціальні зміни структури та сучасну російську агресію – функціонує не як пасивний архів минулих страждань, а як динамічний і активний каталізатор сучасної націєтворчої енергії. У соціологічному вимірі цей процес описується як перехід від «комунікативної» пам'яті (живого, але фрагментарного досвіду безпосередніх очевидців) до «культурної» пам'яті за концепцією Яна та Алейди Ассманнів. Така трансформація передбачає інституціоналізацію травми через освіту, державні комеморативні практики та мистецьку рефлексію, що перетворює розрізнені спогади на цілісну систему національних знань. Важливу роль у цьому процесі відіграє переосмислення «місць пам'яті» за П'єром Нора. Сучасні події наповнюють новим екзистенційним змістом як історичні локації (наприклад, Меморіал жертв Голодомору як символ тяглості геноцидної політики рф), так і створюються нові топи героїзму. Ці географічні та символічні точки стають вузлами, навколо яких структурується національна свідомість, інтегруючи історичні травми у спільний «метанаратив спротиву». У такий спосіб повномасштабна війна виступає завершальним етапом формування «уявленої спільноти» (за Бенедиктом Андерсоном). Спільний досвід перебування в укриттях, волонтерської допомоги та бойових дій нівелює регіональні відмінності, створюючи єдиний емоційний та когнітивний простір. Пам'ять про героїзм сучасності (символічний капітал «Азовсталі», оборони Бахмута чи Гостомеля і таких сучасних воєнних подій як прикладів є багато) дозволяє суспільству здійснити якісний перехід: від статусу «жертви обставин» до статусу активного суб'єкта історії зі своєю сформованою колективною пам'яттю, національною ідентичністю.

Ресентимент породжує опір ворожому режимові. Колективна пам'ять та ідентичність створює високий рівень «мнемонічного імунітету», що робить українське суспільство неуразливим до ворожих операцій впливу та «мнемонічних воєн», спрямованих на деконструкцію національних міфів.

Також, результати проведеного аналізу свідчать про глибоку функціональну трансформацію українського ресентименту: він еволюціонував від рефлексивного комплексу «історичної кривди» до прагматичної та конструктивної «енергії соціальної дії». Сучасний український кейс пропонує альтернативну парадигму, де ресентимент постає як ефективний мобілізаційний ресурс. У межах наших розвідок виявлено, що цей феномен виступає механізмом перетворення колективного почуття несправедливості на цілеспрямовану активність. Це проявляється у двох вимірах:

- Соціокультурна сепарація: радикальна деконструкція колоніальних зв'язків

та відмова від культурного продукту країни-агресора як засіб самозбереження ідентичності.

- Практична солідаризація: масова участь громадян у мілітарних, волонтерських та гуманітарних рухах, де емоційна напруга ресентименту конвертується у конкретні безпекові результати.

Концептуально важливим висновком є обґрунтування процесу «інституціоналізації ресентименту». Це означає вихід даного почуття за межі суто психологічних реакцій та його імплементацію у формальні державно-правові механізми. Йдеться про системну роботу інституцій над запитом суспільства на справедливість: через міжнародні судові позови, вимоги репарацій та юридичне переслідування за воєнні злочини. Таким чином, ресентимент трансформується у внутрішній драйвер інституційної стійкості. Він забезпечує довгострокову ціннісну мотивацію для функціонування державних і громадських структур, підживлюючи суб'єктність нації та гарантуючи, що прагнення до справедливості стане не просто емоційним сплеском, а сталою стратегією розбудови правової держави в постконфліктний період.

У статті верифіковано гіпотезу про те, що життєздатність українських інститутів у фазі екстремальних викликів забезпечується не лише формально-юридичними процедурами, а й глибокою інклюзією соціокультурних чинників у систему державного та суспільного управління. Аналіз продемонстрував, що стійкість (resilience) соціальних систем у період воєнного стану прямо корелює з рівнем внутрішньої згуртованості, яка базується на синергії колективної пам'яті, ідентичності та ресентименту.

Ці чинники формують дворівневу архітектуру суспільної інтеграції:

- Вертикальна інтеграція (Держава – Суспільство). Спільні мнемонічні наративи та чітка національна ідентичність зміцнюють легітимність державних інституцій, зокрема Збройних Сил України та органів виконавчої влади. Це створює ефект «соціального контракту/договору виживання», де довіра до інститутів базується на їхній здатності захищати ідентичність та реалізувати запит на справедливість.
- Горизонтальна інтеграція (Суспільство – Громада). Достатній рівень міжособистісної довіри та спільні ціннісні орієнтири сприяють розбудові розгалужених мереж громадянського суспільства. Саме ці зв'язки дозволяють системі зберігати стабільність навіть за умови часткової втрати централізованого управління, перетворюючи «соціальний клей» на реальний оборонний

ресурс.

У ситуаціях, де формальні бюрократичні апарати виявлялися недостатньо гнучкими, соціокультурні чинники стимулювали швидку появу «паралельних інститутів» – волонтерських логістичних мереж, координаційних хабів, цифрових платформ взаємодопомоги. Ці структури не вступають у конфлікт із державою, а органічно доповнюють її, створюючи гібридну модель управління, здатну функціонувати в умовах високої ентропії та непередбачуваності.

Таким чином, інституційна стійкість України постає не як статична незмінність структур, а як динамічна спроможність до реконфігурації. Вона базується на фундаменті соціокультурних смислів, які перетворюють інертні державні органи на живі соціальні організми, здатні до самоорганізації, регенерації та довгострокового опору зовнішнім деструктивним впливам.

Висновки.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що колективна пам'ять про історичні травми, що

трансформується під впливом сучасної війни, відіграє критичну роль у формуванні мобілізуючої національної ідентичності українців. Ресентимент, як відповідь на агресію та несправедливість, виступає не лише деструктивним, але й потужним джерелом колективної дії, самоорганізації та зміцнення інституційної стійкості суспільства.

Значення для України: В умовах війни ці соціокультурні чинники дозволяють українському суспільству не лише вистояти, але й ефективно функціонувати, адаптуватися до нових викликів та зберігати єдність. Вони є основою для подальшого відновлення та розбудови сталого суспільства.

Перспективи подальших досліджень: Необхідність подальшого емпіричного вивчення динаміки цих процесів, їхнього впливу на різні соціальні групи, а також потенційних ризиків та можливостей управління ресентиментом у постконфліктний період для забезпечення довгострокової стійкості та примирення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андерсон, Б. (2001). *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму* (В. Морозов, пер.). Критика. https://shron1.chtyvo.org.ua/Anderson_Benedict/Uiavleni_spilnoty.pdf
- Ассман, А. (2012a). *Забуття історії – одержимість історією* (С. Тараненко, пер.). Ніка-Центр.
- Ассман, А. (2012b). *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті* (О. Лейда, пер.). Ніка-Центр.
- Горбачова, О. В. (2016). Ресентимент як пояснювально-концептуальне поняття. У *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* (с. 188–190). ХНУВС.
- Донскіс, Л. (2010). *Збентежена ідентичність і сучасний світ* (О. Буценко, пер.). Факт.
- Кебуладзе, В. (2024). Концепція ресентименту Макса Шелера та її актуальність. *Філософська думка*, (2), 105–116. <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.105>
- Макар, В., & Макар, Ю. (2026). *Російський ресентимент та його застосування на прикладі України*. https://www.researchgate.net/publication/390651583_Russian_Resentment_Its_Application_in_the_Case_of_Ukraine
- Ніцше, Ф. (2002). *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* (А. Онішко, пер.). Літопис.
- Нора, П. (2014). *Теперішнє, нація, пам'ять* (А. Рєпа, пер.). Кліо. <http://resource.history.org.ua/item/0009250>
- Рябчук, М. (2020a, 24 грудня). Сором'язливий колоніалізм. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/102782>
- Рябчук, М. (2020b, 14 грудня). Травматичний досвід колоніального упокорення. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/102635>
- Сінельникова, О. (2023). Заздрість як підґрунтя формування почуття ресентименту. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, (49), 137–143.
- Сінельникова, О. (2024). Ресентимент vs. образа. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, (52), 258–264.
- Сміт, Е. Д. (1994). *Національна ідентичність* (П. Тарашук, пер.). Основи. <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>
- Сміт, Е. Д. (2009). *Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка* (Т. Цимбал, пер.). Темпора.
- Штомпка, П. (2020). *Соціологія. Аналіз суспільства*. Колір ПІРО. <https://sociology.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/Пйотр-Штомпка.pdf>
- Betlii, O. (2022). The identity politics of heritage: Decommunization, decolonization, and derussification of Kyiv monuments after Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Journal of Arts & Humanities*. https://brill.com/view/journals/joah/4/1-2/article-p149_11.xml
- Clark, J. N. (2024). Resilience as a “concept at work” in the war in Ukraine: Exploring its international and domestic significance. *Review of International Studies*. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/resilience-as-a-concept-at-work-in-the-war-in-ukraine-exploring-its-international-and-domestic-significance/A2748C8150805101CAF5B31B296B04AC>
- Gironi, C. (2023). *Decolonizing Kyiv's politics of memory: Current and potential transformations*. <https://scholarworks.arcadia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=agsjournal>
- Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E., & Ben-Ezra, M. (2023). National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 85, 103487. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103487>
- Halbwachs, M. (1968). *La mémoire collective* (2nd ed.). PUF. https://www.academia.edu/31340372/Maurice_Halbwachs_La_Memoire_collective
- Kudlenko, A. (2023). Roots of Ukrainian resilience and the agency of identity. *Defence Studies*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2023.2258620>

REFERENCES

- Anderson, B. (2001). *Uiaivleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia y poshyrennia natsionalizmu* [Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism] (V. Morozov, Trans.). Krytyka. https://shron1.chtyvo.org.ua/Anderson_Benedict/Uiaivleni_spilnoty.pdf
- Assmann, A. (2012a). *Zabuttia istorii – oderzhymist istoriieiu* [Forgetting history–Obsession with history] (S. Taranenko, Trans.). Nika-Tsentr.
- Assmann, A. (2012b). *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty* [Spaces of remembrance: Forms and transformations of cultural memory] (O. Leida, Trans.). Nika-Tsentr.
- Betlii, O. (2022). The identity politics of heritage: Decommunization, decolonization, and derussification of Kyiv monuments after Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Journal of Arts & Humanities*. https://brill.com/view/journals/joah/4/1-2/article-p149_11.xml
- Clark, J. N. (2024). Resilience as a “concept at work” in the war in Ukraine: Exploring its international and domestic significance. *Review of International Studies*. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/resilience-as-a-concept-at-work-in-the-war-in-ukraine-exploring-its-international-and-domestic-significance/A2748C8150805101CAF5B31B296B04AC>
- Donskis, L. (2010). *Zbentzhena identychnist i suchasnyi svit* [A perplexed identity and the modern world] (O. Butsenko, Trans.). Fakt.
- Gironi, C. (2023). Decolonizing Kyiv's politics of memory: Current and potential transformations. <https://scholarworks.arcadia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=agsjournal>
- Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E., & Ben-Ezra, M. (2023). National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 85, 103487. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103487>
- Halbwachs, M. (1968). *La mémoire collective* (2nd ed.). PUF. https://www.academia.edu/31340372/Maurice_Halbwachs_La_Memoire_collective
- Horbachova, O. V. (2016). Resentiment yak poiasniuvalno-kontseptualne poniattia [Resentiment as an explanatory conceptual category]. In *Psykhologichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy* (pp. 188–190). KhNUVS.
- Kebuladze, V. (2024). Kontseptsia resentimentu Maksa Shelera ta yii aktualnist [Max Scheler's concept of resentment and its relevance]. *Filosofska dumka*, (2), 105–116. <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.105>
- Kudlenko, A. (2023). Roots of Ukrainian resilience and the agency of identity. *Defence Studies*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2023.2258620>
- Makar, V., & Makar, Y. (2026). *Rosiiskyi resentment ta yoho zastosuvannia na prykladi Ukrainy* [Russian resentment and its application in the case of Ukraine]. https://www.researchgate.net/publication/390651583_Russian_Resentment_Its_Application_in_the_Case_of_Ukraine
- Nietzsche, F. (2002). *Po toi bik dobra i zla. Henealohiia morali* [Beyond good and evil. On the genealogy of morality] (A. Onyshko, Trans.). Litopys.
- Nora, P. (2014). *Teperishnie, natsiia, pam'iat* [Present, nation, memory] (A. Riepa, Trans.). Klio. <http://resource.history.org.ua/item/0009250>
- Riabchuk, M. (2020a, December 24). Soromiazlyvyi kolonializm [Shy colonialism]. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/102782>
- Riabchuk, M. (2020b, December 14). Travmatychnyi dosvid kolonialnoho upokorennia [The traumatic experience of colonial subjugation]. *Zbruc*. <https://zbruc.eu/node/102635>
- Sinelnikova, O. (2023). Zazdryst yak pidgruntia formuvannia pochuttia resentimentu [Envy as a foundation of resentment formation]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filozofsko-politolohichni studii*, (49), 137–143.
- Sinelnikova, O. (2024). Resentiment vs. obraza [Resentiment vs. resentment]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filozofsko-politolohichni studii*, (52), 258–264.
- Smith, A. D. (1994). *Natsionalna identychnist* [National identity] (P. Tarashchuk, Trans.). Osnovy. <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>
- Smith, A. D. (2009). Kulturni osnovy natsii. Ierarkhiia, zapovit i respublika [The cultural foundations of nations] (T. Tsymbal, Trans.). Tempora.
- Sztompka, P. (2020). *Sotsiologhiia. Analiz suspilstva* [Sociology: Analysis of society]. Kolir PRO. <https://sociology.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/Пйотр-Штомпка.pdf>